

prazna opravičevanja, kakor jih nudi Pregljeva enodejanka: „pil je iz obupa“, „obžaloval“ je baje svoj poskušeni samomor, in sicer kot edino stvar v življenju; kaj naj mu pomeni bolečina zaradi „pankrtov“, o katerih da niti ni vedel, ali so res njegovi, in da je kvantal, „iz te žalostne besede“. To vse skupaj ne pove in ne pojasni ničesar, kajti tu ničesar ni treba pojasnjevati in tudi ni mogoče.

V spominih na Leva Tolstega Gorkij obtožuje vse tiste in med njimi tudi Tolstega samega, ki so hoteli iz življenja tega velikega človeka in pisatelja narediti pobožno legendo. Tolstoj mu je velik in čudovit samo tak, kakršen je bil v resnici, z vsemi vrtilinami in slabostmi. Kajti bil je človek, ves, kar ga je bilo, ne pa medla legendarno sveta podoba. Isto velja za Prešerna. Najhujši greh njegovega življenja se zdi Preglju samomorilni poskus. Toda kakšna bi bila Prešernova melanholija in življenjska bolečina, kje naj bi črpali svojo moč in sugestivnost njegovi soneti nesreče, če se ne bi mogel njegov obup stopnjevati do skrajnih meja, do velike odločitve? Bil je človek, bil je samo tembolj človek, čim večji je bil. V tem je ravno čar genijalnosti: polna človečnost z vrtilinami in nedostatki, presvetljena in obžarjena z božanskim darom. Podobna, le še bolj očitna stvar je z ostalimi tremi lastnostmi, za katere gre Preglju. Čudna, naivna in malenkostna se mi zdi njegova misel, da naj govori Prešernov duh na svojem posmrtnem obisku v življenja ječi, ki ga Pregelj v sveti prisposodbi označuje kot pot „v Emavs“, prav o teh v bistvu nevažnih stvareh, ki niso za naravno in svobodno gledanje prav nič vznemirljive; malenkostna in neokusna...

Šesti zvezek kaže Preglja predvsem kot literarnega delavca. Ali v tem njegovem pisateljskem snovanju, ki večjidel sloni na iznajdljivosti in tehničnem trudu, se vendarle motno odraža tudi njegov človeški obraz. Posebno razločno se mi zdi, da ga vidim v prvem in zadnjem spisu, v ljubezni do skromnega in neznatnega šolskega svetnika in v nerazumevanju ter brezpomocnem obletavanju genija, ki udarja z neugnanostjo svojega stopnjevanega življenja čez meje pametno obvladane ali mirno in brez velikih valovanj izživljajoče se nemočne človeške sredine.

J. Vidmar.

Spektorski E.: Zgodovina socialne filozofije. Zvezek I. Od starega veka do XIX. stoletja. Prevedel J. Vidmar. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. MCMXXXII. 306 + VIII str.

Te knjige prof. E. Spektorskega bi bili veseli tudi veliki narodi; za nas Slovence pa je neprecenljive važnosti. Nimam namena, da bi tu podajal njeno vsebino, ker knjiga pač ne spada med tiste, pri katerih je mogoče na kratko povedati vse, kar je važnega v avtorjevih obširnih izvajanjih. Hočem le omeniti glavne probleme, ki se jih avtor dotika in dati s tem neko približno sliko o njegovem delu.

V „Uvodu“ avtor najprej definira svoj predmet v treh odstavkih o filozofiji, družbi in zgodovini. Nato pa preide na prvo razdobje: *Antični svet*. Po odgovoru na splošni vprašanji: zakaj je filozofija nastala baš pri Grkih? in v čem se pojmi antične kulture kot celote ločijo od naših? oriše razvoj grške filozofije starejše, ontološko usmerjene dobe in dobe po Sokratu, ko stopi v ospredje gnozeologija in etika, upošteva vse važne zunanje momente in mislece, posebej pa se ustavi, da poda lepi sliki Platonovega in Aristotelovega sistema.

Pri Rimljanih je treba postopati drugače: iz analize njihove miselnosti sledi, da je treba iskati tu socialno filozofijo nekaj v stoicizmu, največ pa v ekonomskih in političnih nazorih in predvsem v pravu.

Antičnemu svetu sledi *Prihod krščanstva*. Tu avtor najprej ugotovi, da je krščanstvo prevzelo od antike le relativno malo, nato pa podaja, ne da bi se spuščal v vprašanja odnosov do židovstva in nastajanja novega nazora, enotno sliko nove, antiki bistveno nasprotne filozofije v vseh njenih glavnih aspektih: spoznavni teoriji, ontologiji, etiki, v razmerju do prava, države, gospodarstva in zaključuje z odstavkoma o krščanski družbi — cerkvi in o Avguštinu.

Srednji vek je kompleksen fenomen, ki ga je treba osvetliti z več strani. Avtor pričinja s sholastično filozofijo in njenimi tako važnimi problemi ter z glosatorji in komentatorji rimskega prava. Od tu preide na srednjeveško državo, na sveto rimsko cesarstvo in na cerkev. Končuje pa pri političnih in gospodarskih doktrinah, ki so značilne za srednji vek ali pa kažejo že pot v novo dobo; ob sklepu omenja še večni evangelij Joahima de Fiore in idejo o tretjem Rimu — Moskvi.

Prehod v novi čas kaže še večjo mnogoličnost. Najprej zajame avtor širši krog: splošne spremembe v duhovnem svetu (reformacija, renesansa in humanizem, Kopernik) in v svetu socialnih dejstev (postanek absolutnih držav in kapitalizem), vse po važnosti za njegov predmet. V svetu socialnih doktrin samih je pa — če izvzamemo študij rimskega privatnega prava in socialne utopiste — pomen te dobe v izgraditvi pravnih in političnih teorij pristašev in nasprotnikov nove absolutne države; avtor se posebej ustavi pri Macchiavelliju in Bodinu.

V *sedemnajstem stoletju* se slika spremeni. Princip nove suverene države je pridobljen in naloga merkantilistov in statistikov je samo še, da izvajajo v svojih apliciranih znanostih iz tega dejstva posledice. Interes teoretikov pa je drugod: v filozofskem fundiranju vseh problemov dobe v smislu novega prirodnega prava, racijonalizma. Žive pa tudi še teoretiki stare dobe (Bossuet) in kažejo se prvi znaki filozofije naslednje epohe (Pascal, Leibnitz).

Sledi obširna slika *osemnajstega stoletja*. V tej dobi osnovni filozofski problemi niso dobili nove formulacije — če izvzamemo Kanta, ki pa že pripravlja novo dobo; težišče aktivnosti te dobe je v tem, da na podlagi osnov, ki jih je formulirala doba od Descartesa do Lockea in Leibniza, gradi naprej, da med njimi izbira, jih aplicira, razširja in zmaguje z njimi. To velja končno tako za policeiste prosvetljenega absolutizma kakor za filozofe ali pa za francoske revolucionarje. Posebno važnost podeli temu stoletju vstop Rusije v krog velikih evropskih narodov. Knjigo zaključuje izčrpna in zelo dragocena bibliografija.

Že iz tega pregleda je razvidno, kako tuja je avtorju misel, da bi se omejil na to, da navaja drugega za drugim socialne nazore posameznih filozofov-sistematikov. Njegova knjiga upošteva politiko, pravo in gospodarstvo poleg filozofskih in religiozних nazorov, znanstvene sisteme poleg tendenc, ki se skrivajo v delih specialistov raznih strok, publiciste poleg problemov konkretnega življenja, nazore, ki so značilni za posamezne dobe, poleg takih, ki družijo mislece raznih dob. Tu ne mislim poudarjati dejstva, da je avtor znanstvenik svetovnega slovesa, ki govori na podlagi poznavanja originalov in je v svojih monografijah sam mnogo prispeval k historičnemu razisko-

vanju socialne filozofije. Tudi ne mislim poudarjati, da avtorju njegova osebna filozofija, ki ne priznava dokončne veljavnosti nobenemu izmed sistemov, pripomore, da se lahko kot historik z veliko objektivnostjo vživi v vsak sistem in da mu je tuja misel, da bi pisal zgodovino kot plaidoyer.

Posebej naj poudarim samo, da je avtor kljub težavnosti snovi in kljub kondenzaciji, brez katere ni mogoče razpravljati o tolikih problemih na tako omejenem prostoru, izredno jasen; posebno njegov način, kako strne v lepi sliki značilne poteze sistemov velikih teoretikov, bi bilo mogoče citirati kot primer, kako je baš jasnost znak obvladovanja snovi in jezika. Zato je mogoče želeti avtorju samo, da bi našel mnogo takih čitateljev, ki jim bo res vsak stavek nekaj povedal.

Jasno je, da je pri vsaki knjigi, ki ima tako obširen predmet in kjer je na tako tesnem prostoru razpravljano o tolikih problemih, vedno mogoče želeti, da bi se avtor dotaknil ali pa obširneje razpravljal še o tem ali onem problemu. Tako bi bilo na primer mogoče želeti, da bi se avtor, ki priznava pomen socialnih dejstev za razvoj socialnih idej, dotaknil poleg vprašanj razvoja države tudi *gospodarske* zgodovine. Vprašanje razlike v agrarnem sistemu antike in srednjega veka, razlike v agrarnih sistemih posameznih evropskih držav, kakor so se razvile tekom srednjega veka, gospodarska organizacija srednjeveškega mesta niso brez pomena za razvoj idej o osebni svobodi, oziroma kot ozadje, kot srednjeveško nasprotje, ki daje šele vso plastiko tendencam kapitalizma, merkantilizma in liberalizma. — Tudi za srednjeveško *državo* bi bilo morda mogoče še posebej poudariti, da partikularizem srednjeveškega prava (v nasprotju z individualizmom in univerzalizmom rimskega) in stanovska ustava tudi za moderno zgodovino nista brez pomena, da stojita v idejni in včasih tudi realni zvezi z modernimi idejami reprezentativne ustave in avtonomij; v tem oziru je seveda velika razlika med kontinentalnim razvojem in pa med razvojem angleške države od revolucije v 17. stoletju dalje. — Iz zgodovine krščanskih *sekt* omenja avtor le Joahima de Fiore, Chelčičkega in sekte v angleški revoluciji. Tu bi bilo mogoče omeniti gnostično-manihejsko idejo o borbi med dobrim in zlim, med Bogom in Satanom, in njene socialne konsekvence: medtem ko krščanstvo priznava rodbino, zasebno lastnino in državo ter zahteva odpoved vsemu temu le od menihov, interpretirajoč biblijsko mesto: če pa hočeš biti popoln . . ., zavračajo ti heretiki vse socialne institucije kot delo Satanovo. To naziranje zastopajo bogomili, ki imajo tako važno vlogo v srednjeveški Bolgariji in Bosni — iz bogomilstva je prešel pozneje velik del Bosne v muslimanstvo —, od 12. stoletja pa tudi številni heretiki v zapadni Evropi, ki jim Joahim de Fiore obeta kraljestvo Duha, ki bo prišlo za kraljestvom Očeta in kompromisnim kraljestvom Sina. Tudi v poznem srednjem veku in v renesansi ne manjka sekt z zelo različnim značajem, ki imajo deloma socialne tendence in zbirajo v svoji sredi socialne nezadovoljneže, deloma pa se bore kot mistična in spiritualistična gibanja proti vsaki cerkveni organizaciji. Od reformacije dalje obstajajo le še v protestantizmu, kjer imajo v anglosaškem svetu še danes veliko vlogo. Njihov svetovnozgodovinski pomen je v tem, da se je v Angliji v 17. stoletju uveljavil princip verske svobode, ki je bil reformatorjem 16. stoletja čisto tuj. — V svoji sodbi o *osemnajstem stoletju* in francoski *revoluciji* poudarja avtor, da nimata smisla za to, kar je historično, empirično, socialno, iracionalno, da izhajata od ma-

tematičnega in juridičnega racijonalizma in individualističnega radikalizma. To naziranje, ki je ob njem rasla vsa miselnost 19. stoletja, nedvomno ni brez podlage. Vendar pa se v zadnjem času proti Taineovi pozitivistični kritiki mnogo poudarja, da človek ni samo produkt prirode in zgodovine, ampak tudi njen tvorec, svoboden in individualnost; da obstaja v 18. stoletju poleg vladajočega racijonalizma tudi empirizem in celo že historizem in poleg salonske kulture in diletantizma tudi resna znanost in čut za opazovanje realnega življenja; da je ključ za razumevanje uspeha revolucije v dejstvu, da se pridruži ideološkimi momentom in interesom buržoazije osvoboditev kmetov, odprava zemljiškega gospodstva, ki je zainteresirala na njej vso ono verno-katoliško maso prebivalstva, ki bi jo Rousseaujeva doktrina brez te konsekvence pustila popolnoma hladno. Osvoboditev kmetov je na to s svoje strani zopet pripomogla k prodiranju liberalnih idej v Evropi in preko ustanovitve samostojne kmetske posesti k utrditvi francoske miselnosti v individualistični in racijonalistični smeri. Vse te rezerve pa seveda ne dokazujejo, da bi ne bilo v oni kritiki vendar mnogo resnice.

Toda vse to se tiče bolj zgodovine socialnih dejstev kakor pa socialne filozofije. Če bi hotel avtor upoštevati te želje ali pa kake druge, ki bi jih mogel kdo formulirati zopet s kakega drugega stališča, bi moral izpuščati druga še bolj važna vprašanja ali pa bi obseg knjige preveč narastel. Zato sem jih tu zabeležil ne kot kritiko, ampak kot misli, ki so se mi vzbudile pri čitanju knjige.

Josip Vidmar, ki je prevedel rokopis v slovenščino, je stal večkrat pred terminološkimi vprašanji, ki jih je v splošnem rešil dobro. Ne vem pa, zakaj „suzereni“, „seigneurji“ (na primer str. 117. in 118.) in „vilani“ (str. 166.) namestu fevdnih gospodov, gospodov (ali v ožjem smislu: zemljiških gospodov) in podložnikov. Tudi „tretejsko“ sodišče (str. 230.) ni posrečen izraz. Namestu „predstavniških zbornic“ (str. 118.) je v smislu terminologije tedanjega časa boljše ostati pri „stanovih“, namestu „politike prebivalstva“ (str. 197.) in „količinske denarne teorije“ (str. 162.) je boljše populacijska politika in kvantitativna teorija denarja. „Comité du Salut public“ je „Odbor za javno blaginjo“ (ne: „javnega odrešenja“, str. 250.) „Assemblée Nationale“ Narodna skupščina (ne: „nacijonalno zborovanje“, str. 248.). Besede „karolinški“ nima smisla spreminjati v „karlovinški“ (str. 157.). O oblikah „neodtujiv“ (str. 193.) in „neodsvojiv“ (str. 163.) ter o uvedbi deklinacije Locku (str. 167.), Corneilla (str. 175.) naj odločajo drugi. Pri revolucijonarni pesmi angleških kmetov 1381.

When Adam delved and Eva span,
Who was then the gentleman?

kvari smisel tiskovna pomota, da je Eva „prala“ (namestu „predla“, str. 133.).

Da poudarim še enkrat: avtorju smo Slovenci hvaležni za to knjigo, za prihodnje leto pa željno pričakujemo od Slovenske Matice drugega zvezka.

Zwitter Fran.

Dr. Josip Wilfan: Die Organisierung der Volksgemeinschaft. Posebni odtis iz „Nation und Staat“. Wien 1932. 32 str. (Konec.)

Vzlic tej oficiozni nenaklonjenosti nočejo manjšine o kakem stapljanju in spajanju ničesar slišati ter se z vsemi sredstvi borijo proti kulturni smrti. Naj-